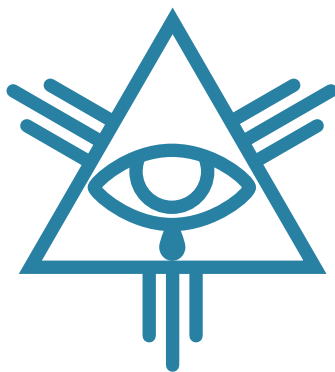

Zůstaň ještě, zvláštní dívko!

Jiří Trávníček — Karolína Stehlíková — Michal Sýkora — Eva Klíčová

Přestože fenomén severských krimi bývá někdy autory i milovníky vysoké literatury tak trochu podceňován a obdařován úšklebky, nelze jej jen proto ignorovat. Nakonec i tato diskuse odhaluje, že i globální bestseller, jako například zde diskutované *Milénium*, má mnohé do sebe, a že jej dokonce nelze snadno mechanicky či řemeslně napodobit, jak by se mohlo zdát zavilému krasoduchu. Nicméně David Lagercrantz svou *Dívkou v pavoučí síti* minimálně vychází vstříc mnohé čtenářské tužbě: Zůstaň ještě, zvláštní dívko, aspoň jeden díl!

Začněme jako vždy: slovo mají nejprve ti, kteří nepsali kritiku. Souhlasíte s Jiřím Trávníčkem?

MS: V celkovém hodnocení s Jiřím souhlasím, ale když bych kritiku psal já, asi bych nebyl schopen tak odleh-

čeného tónu. Mě totiž ta kniha velmi popuzovala. Navíc se nepovažuji ani za příznivce Stiega Larssona, z *Milénia* pokládám za vynikající pouze první díl — *Muže, kteří nenávidí ženy* —, další svazky už podle mne mají sestupnou tendenci. Souhlasím s tezí, že David Lagercrantz nám umožňuje uvědomit si, v čem je Larsson tak dobrý: v tom, že využil žánrovou literaturu k popsání traumat švédské společnosti a její minulosti. V tom spočívala také mimořádnost jeho hrdinů. Nebyly to jen žánrové figurky, ale měli i určitý étos. Lisbeth jste zkrátka museli fandit v boji se všemi těmi právníky, psychiatry a celou tou státní mašinérií. Při čtení Lagercrantzovy *Dívky v pavoučí síti* jsem se musel stále ptát: Uspěl by tento román, kdyby nešlo o pokračování *Milénia*? A funguje to vůbec jako pokračování *Milénia*? Nakonec jsem si na obě otázky odpověděl záporně.

KS: Kritika mi připadá výstižná, přesto bych byla kritičtější k výstavbě „čtvrtého dílu“. Řeknu-li to po lopatě, tak jsem se první třetinu strašně otravovala. Pomalý rozjezd, spousta chyb, opakování, prostě šustění papírem. Po vraždě to chytlo dech, ale pocit, že spisovatel řemeslně zaspal, už nezmizel. Také ten autista v „druhé“ hlavní roli mně přišel poněkud prvoplánově sledující módní trend (viz seriál *Sherlock*, krimi *Most* a jiné).

● K tomu, aby se epika hýbala, potřebujete nějaké vehikulum. Ze solidní středostavovské Švédky, která chodí na osmou do úřadu a v pět se z něj vrací, nic pořádného neupletete. ●

Jiří Trávniček

Jaký módní trend sleduje autista?

KS: Mít v hlavní roli autistu autora osvobozuje. Vše je dovoleno. Navíc je v tom prvek voyeurismu. Rádi pozorujeme queer postavy. Což je ovšem plně v Larssonově duchu.

MS: V žánrové produkci, ať už literární, televizní, či filmové, se takové (či jinak postižené) postavy objevují relativně často, ať už v roli obětí, či svérázného „detektiva“; je to takový módní motiv, který se recykluje už od devadesátých let. Autistické dítě je slabé a bezbranné, a zároveň v něčem geniální, takže se kolem něj může točit i dost nepravděpodobná zápletka.

Ale takovým narativním vehikulem je i hacker a vlastně celá Lisbeth Salanderová, ona je sloučeninou všech menšin a znevýhodněných, kteří nakonec ten mafiánský aparát porazí: počínaje tím, že je žena, trochu přistěhovalkyně, z dysfunkční rodiny, taky trochu jakoby autistka s výjimečnými schopnostmi a queer je až moc — bisexuálka s temnou image příslušnice nějaké děsivé subkultury. Nejsou právě tito nepravděpodobní hrdinové součástí larssonovského úspěchu?

MS: Já se na to dívám trochu jinak — v žánrové literatuře se řada autorů prostě snaží zaujmout čím dál větší výstřednostmi. V mnoha krimi románech už ani nenajdeme jedinou aspoň trochu psychologicky pravděpodobnou postavu. Výstřední hlavní hrdina je prostě kliše. To je moment, který mi u Lagercrantzze vadí obzvláště. Žánrová literatura je na kliše postavena, ti lepší autoři to však buď dokážou maskovat, nebo umí s kliše pracovat. Lagercrantz se rozhodl jít cestou kumulace: autisté, týrané děti, zločinný komplot amerických korporací, geniální hackeři, pekelní zločinci z Ruska. Máte pravdu v tom, že na tohle vše je zaděláno už u Larssona, jenže Lagercrantz si z něj bere to nejhorší, vlastně navazuje především na třetí díl, *Dívku, která koplá do vosího hnízda*, v žánru jakéhosi špionážního thrilleru.

JT: K tomu, aby se epika hýbala, potřebujete nějaké vehikulum. Ze solidní středostavovské Švédky, která chodí na osmou do úřadu a v pět se z něj vrací, nic pořádného neupletete. Mně přijde spíš podstatná ona dělicí čára mezi Larssonem a Lagercrantzem. Larsson se dá číst bez nějaké nutné potřeby ho žánrově škatulkovat. Jeho *Milénium* je do značné míry společenskokritická románová trilogie, postavená na výborné znalosti novinářského a hackerského prostředí. Lagercrantz už ale k žánrismu utíká často jako k poslední záchraně. Z jeho psaní ono žánrové pletivo čouhá daleko víc.

Taky Larssona čtu více jako společenskokritický románový cyklus než jen jako krimi. A přestože se zde objevuje řada iritujících žánrových klišé, tak na druhou stranu ta hlavní nosná témata jsou silně aktuální a vlastně ztělesňují moderní civilizační fobie: podsvětí, násilí na ženách, organizovaný zločin, velkého bratra internetového slídičství, státní mašinérii zneužívající jednotlivce či skupiny... Co je nejtypičtější pro severskou krimi? Z čeho se stal ten fenomén?

MS: Domnívám se, že z toho propojení žánrového příběhu s kritikou společnosti. Larsson v tom nebyl první, už před ním se všechny tyto postupy a témata objevují v románech Henninga Mankella. U Stiega Larssona je to pouze velmi koncentrované díky jeho žurnalistické praxi a navíc bych se nebál říci, že i celkem inovativně vymyšlené. To platí minimálně pro první díl, *Muži, kteří nenávidí ženy*, kde ta detektivní zápletka skvěle funguje.

KS: V severské krimi je přítomnost společenské kritiky ještě staršího data. Plně to rozvinula dvojice Sjövallová—Wahlö. Ovšem tady stojí za zmínku, že šlo o společenskou kritiku z výrazně levicových pozic. Autoři byli marxisté, také proto celá série s komisařem Beckem u nás tehdy v sedmdesátých a osmdesátých letech vyšla. Jo Nesbø jednou řekl, že díky severské krimi postoupil tento

David Lagercrantz všechny postupy, postavy a triky Stiega Larssona zručně zkopíroval, ale chybí tomu jiskra, plnokrevnost, právě to, co se v těch kurzech tvůrčího psaní nedá naučit. 6

Karolína Stehlíková

žánr z trafik do knihkupectví. Myslím, že ten fenomén vznikl z toho, že zatímco svět opět začaly fascinovat pokleslé žánry (což bych vnímala jako příznak postmoderní dekadence), severani svou detektivku natolik zkultivovali a aktualizovali, že po etablování nové olympijské disciplíny na globálním trhu obsadili skoro všechny medailové pozice.

Tak on ten Blomkvist je také levičák jak řemen, akorát takový jiný, než jaké tu známe: ty strejcovské postsoudruhy.

JT: Já bych k tomu dodal, že Larssonovi se podařilo napsat dvě silné postavy se silnými aspiracemi na moderní literární typy, nadto ví, o čem píše, takže čtenáři se u jeho próz mohou dozvídat i něco o stavu světa, v němž žijí, nejenom se nechávat nést silným příběhem.

Zkrátka „žánr“ zvedl ze země něco, co zahodil román...

JT: Zvedl, ano, ale nestalo se tak poprvé, už americká drsná škola uměla vyprávět silné příběhy z hodně nízkého prostředí. Stieg Larsson prostě spojil přednosti novinářiny a *fiction*, čímž ukázal, že tohle pomezí je dnes velmi nosné a produktivní. Že to nejlepší se rodí právě tady, z dobrého pozorování prostředí, a ne ve stylistických piruetách naučených v kurzech tvůrčího psaní.

KS: Po přečtení *Dívky v pavoučí síti* jsem si uvědomila, že *Milénium* je opravdu dobrá románová trilogie. Rozdíl mezi původní trilogií a novým pokračováním se dá zcela nevědecky popsat tak, že tomu chybí „šťáva“. David Lagercrantz všechny postupy, postavy a triky Stiega Larssona zručně zkopíroval, ale chybí tomu jiskra, plnokrevnost, právě to, co se v těch kurzech tvůrčího psaní nedá naučit.

MS: Souhlasím. I já jsem Larssonovi věřil, co napsal, prostě proto, že jeho romány (aspoň první dva) nebyly vycucané z prstu. Zatímco když David Lagercrantz píše o *fak-*

torizaci pomocí eliptických křivek, tak mám pocit, že čtu Dana Browna.

Na druhou stranu si myslím, že na obou autorech je vidět určitá novinářská zběhlost — jsou zvyklí psát pro tady a teď, a ne „pro věčnost“, nečekají, až je dějiny docení, a tudíž se neštítí zaujmout zdánlivě jednoduchými, ale účinnými prostředky včetně toho, že popisují věci, které čtenář běžně nemusí znát. Ale tady už je to nepsaná dohoda s autorem, jestli mu budu věřit nebo ne — nakonec i Lagercrantzovy *faktorizace pomocí eliptických křivek* představují reálnou materii. U obou autorů jsem pak ocenila, že i tyto abstraktní jevy popisují srozumitelně.

MS: Mínil jsem to spíše tak, že v kontextu všech těch super schopností, kdy se Lisbeth nabourá do NSA, autista počítá nejsložitější prvočísla z hlavy a podobně, pro mě některé reálie či profesní detaily popsané v románu ztrácely na pravděpodobnosti.

Je něco, co se nedostalo do *Dívky v pavoučí síti* a mělo? Nějaké téma, postava, cokoli?

JT: Téma ani ne, v tom, myslím, Lagercrantzova próza funguje dobře, a celkem i v souladu s Larssonem. Nepřenesl to, co už tady bylo zmíněno — „šťávu“. Jeho vyprávění není tak hutné, plastické, dotažené.

MS: Larsson byl také mnohem nekompromisnější společenský kritik. Z tohoto hlediska se mi Lagercrantz jeví téměř bezzubý. Spiknutí amerických korporací a jejich propojení s organizovaným zločinem tu už bylo mockrát.

KS: Já myslím, že David Lagercrantz se upřímně snažil a spoustu věcí přenesl velmi dobře a další organicky přimyslel: zápornou sestru, propojení Lisbethiny přezdívkou Wasp s již dávno existující komiksovou postavou. Pořád se mi ale při čtení vybavovala scéna z Kubrickovy *Vesmírné odysey*, kde se hrdina potká se svým synem, který

• Larsson byl také mnohem nekompromisnější společenský kritik. Z tohoto hlediska se mi Lagercrantz jeví téměř bezzubý. 6

Michal Sýkora

je ovšem mimozemskou inteligencí pouze „nakaširován“ podle dostupné fotografie: i pírkó na rtech má přichycené napevno.

Oceňuji nástup Lisbethiny sestry, čekala jsem na ni vlastně celou předchozí sérii — a David Lagercrantz ji celkem vytěžil v základním schématu ženské bestie —, ta v trilogii chyběla, naboural tak bipolární svět žen a pokrokových mužů proti zlým mužům, kteří nenávidí ženy. Mohl si s ní víc pohrát, taky zůstala trochu plakátová, její manipulativní potenciál nebyl úplně rozvinut. Co se stalo s Blomkvistem?

KS: Zploštl. Vůbec mužské postavy u Davida Lagercrantze trochu strádají, ale jsem ochotná to brát jako záměr, byť já svého děvkaře Blomkvista prostě postrádám tak, jako jsou Američani podle recenzí spokojeni s vývojem Salanderové.

JT: Na Lisbethinu sestru jistě ještě dojde v pátém dílu, soudím. Joj, to bude fabulační jízda. Ale že bych se na to těšil, to asi ne. Blomkvist nějak vysublimoval, byl tu jen za křena.

MS: Také se netěším. Z Blomkvista se stala nevýrazná postava, až jsem si říkal, jestli tam není jen do počtu, když už to má být to pokračování *Milénia*.

KS: Po přečtení několika zahraničních recenzí mě zaujalo, že ve Skandinávii byl román Davida Lagercrantze přijat mnohem kritičtěji než v anglofonním prostoru, kde se naopak objevují uznalé komentáře typu, že jde o důstojnou poctu Stiegu Larssonovi (*Guardian*, *USA Today*). Kritik švédského *Expressenu* míní, že David Lagercrantz těžko může „stvořit něco, co připomíná napětí“. Uppsalský deník *Nya tidning* popisuje knihu jako „tuctovou krimi pokoušející se o psychologickou hloubku“. Ovšem diskusi nad přijetím Lagercrantzovy knihy odstartoval tweet švédského twittera jménem Lars Grönberg, který zněl: „Ve Švédsku Lagercrantze (víceméně) popravují,

v zahraničí (víceméně) chválí. Tak trochu případ Abby v začátcích kariéry.“

MS: Možná jsou skandinávské kritiky ostřejší i proto, že lépe znají smutný příběh spojený s vydáváním *Milénia*, ono „vydění“ Larssonovy partnerky spisovatelovými příbuznými a prostě fakt, že celá kniha vznikla primárně „na kšeft“.

KS: Chtěla jsem se ještě zeptat Jiřího Trávnička, jak bylo vlastně ve své době přijato Vaňkovo pokračování Haškova *Švejka*. Víím, že to nelze srovnávat, ale zajímá mě, jestli kolem toho byla nějaká diskuse či kontroverze.

JT: Bylo přijato rozpačitě až negativně, kontroverze byly, a to velmi různého druhu.

Karolína Stehlíková je skandinavistka, překladatelka, působí na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Michal Sýkora je autor detektivek a literární kritik, působí na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Jiří Trávniček je kritik, literární vědec, působí na Ústavu pro českou literaturu AV.